

MOTIVATION AS A FACTOR IN SPIRITUAL AND PHYSICAL DEVELOPMENT OF AN INDIVIDUAL

Bakhodir Sharifjonovich Madaminov

Associate Professor of Namangan State University

baxodirmadaminov9@gmail.com

Namangan, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: motivation, socio-philosophical concept, sports school students, New Uzbekistan, value orientations, physical education, personal development.

Received: 24.11.25

Accepted: 25.11.25

Published: 26.11.25

Abstract: This article examines the socio-philosophical concept of motivation among sports school students in the context of shaping “New Uzbekistan” Special attention is given to the impact of socio-cultural, economic, and educational transformations on the formation of students' motivational attitudes. Recommendations are presented for developing stable motivational orientations based on the values of patriotism, diligence, collectivism, and the pursuit of personal excellence.

MOTIVATSIYA INSONNING MA’NAVIY VA JISMONIY KAMOLOTI OMILI SIFATIDA

Baxodir Sharifjonovich Madaminov

Namangan davlat universiteti dotsenti

baxodirmadaminov9@gmail.com

Namangan, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: motivatsiya, ijtimoiy-falsafiy konsepsiya, sport maktablari o‘quvchilari, Yangi O‘zbekiston, qadriyat yo‘nalishlari, jismoniy tarbiya, shaxs tarbiyasi.

Annatatsiya: maqolada “Yangi O‘zbekiston”ni shakllantirish sharoitida sport maktablari o‘quvchilarining motivatsiyasi haqidagi ijtimoiy-falsafiy konsepsiya ko‘rib chiqiladi. Ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy va ta’limiy o‘zgarishlarning o‘quvchilarning motivatsion munosabatlarini shakllantirishga ta’siriga alohida e’tibor qaratiladi. Vatanparvarlik, mehnatsevarlik, jamoaviylik va shaxsiy kamolotga intilish qadriyatlariga asoslangan barqaror motivatsion yo‘nalishlarni

МОТИВАЦИЯ КАК ФАКТОР ДУХОВНОГО И ТЕЛЕСНОГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Баходир Шарифжонович Мадаминов

Доцент Наманганского государственного университета

baxodirmadaminov9@gmail.com

Наманган, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: мотивация, социально-философская концепция, учащиеся спортивных школ, Новый Узбекистан, ценностные ориентации, физическая культура, воспитание личности.	Аннотация: в статье рассматривается социально-философская концепция мотивации учащихся спортивных школ в условиях формирования «Нового Узбекистана». Особое внимание уделяется влиянию социокультурных, экономических и образовательных преобразований на формирование мотивационных установок учащихся. Представлены рекомендации по формированию устойчивых мотивационных ориентаций, основанных на ценностях патриотизма, трудолюбия, коллективизма и стремления к личностному совершенству.
--	---

Kirish. Jismoniy madaniyat shaxsning ma'naviy rivojlanishining ajralmas qismiga aylanib borayotgan global o'zgarishlar davrida motivatsiya masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Motivatsiya shunchaki faollikni rag'batlantiruvchi omil emas, balki insonning ma'naviy va jismoniy takomillashuvini birlashtiruvchi, sport faoliyatini o'zini anglash, qiyinchiliklarni yengish va ijod qilish yo'liga aylantiruvchi chuqur manba sifatida namoyon bo'lmoqda.

G'alabaniing ilhomlantiruvchi onlari, o'zini yengishning kuchli his-tuyg'ulari, cho'qqilarga intilish - bularning barchasi sportdagi muvaffaqiyatning asosini tashkil etuvchi ikkita ko'zga ko'rinmas kuch: da'vat va fidoyilik tufayli amalga oshadi. Bu fazilatlar nafaqat tanani, balki qalbni ham yondiradigan, charchoq va qiyinchiliklarga qaramay oldinga intilishga undaydigan ichki olovga o'xshaydi. Cho'qqilar sari tashlangan har bir qadam, sportchining mashg'ulotlarda yoki musobaqalarda so'nggi kuchini sarflagan har bir lahza - bu sport va hayotni birlashtiruvchi, imkonsiz narsalarni yengishga ilhomlantiruvchi ichki intilishning namoyon bo'lishidir.

Asosiy qism. A.G.Maslouning fikriga ko'ra, o'zini faollashtirishni "da'vat", "xizmat", "fidoyilik", "taqdir" va "vazifa" tushunchalari orqali o'rganish lozim. Insonning da'vati uning mehnat, jismoniy va ijodiy faoliyati bilan chambarchas bog'liq. Da'vat - insonning biror g'oya yoki ishga o'zini bag'ishlash qobiliyatidir. O'z da'vatiga sodiqlik nafaqat ichki kuchli harakat, balki, eng avvalo, insonning tashqi dunyo, atrof-muhit va jamiyat bilan aloqasidir.

O'z ishiga sadoqat insonni buyuk jasoratlarga, qahramonliklarga yetaklovchi manba, muhim ruhiy turtki hisoblanadi. To'g'ri, A.G. Maslou bu turtkini sevimli ishga sadoqat deb talqin etadi. "Shuhrat", "vazifa", "xizmat" yoki "missiya" kabi so'zlar xira va oddiy tuyuladi, ular bunday odamlarning o'z ishiga bo'lgan ehtirosli, fidokorona va samimiy munosabatini ifodalay olmaydi. Bu ishtiyoqmand odamlar o'zlarini "Men"idan tashqaridagi sevimli ishlariga bag'ishlagan kishilardir. Ular o'z burchlariga xizmat qiladilar, o'z ishlarida mujassam bo'lgan vazifalarini biladilar" [1; 314-b.].

Sport - bu shunchaki kasb emas, balki hayot mazmuni, da'vatdir. Falsafiy nuqtai nazardan da'vat - bu ichki turtki, o'zini anglash va o'z vazifasini bajarishga intilishdir. Sportda da'vat mutlaq sadoqat va mukammallikka intilishda namoyon bo'ladi. Sportchilar va murabbiylar o'z ishlariga bo'lgan kuchli ehtiyojni his qiladilar, unda hayotlarining mazmuni va maqsadini topadilar. Faylasuflar haqiqatni izlaganidek, sportchilar ham o'z cho'qqilarini zabt etishga intiladilar.

Da'vat - bu o'zining haqiqiy yo'li va ma'lum bir faoliyatga bo'lgan ishtiyoqini anglashdir. Sportda da'vat mukammallikka tinimsiz intilish va o'z chegaralarini yengib o'tishda namoyon bo'ladi. Pyer de Kuberten aytganidek: "Hayotda eng muhimi - g'alaba emas, balki kurash; eng muhimi - g'alaba emas, balki harakatdir" [2; 15-b.]. Buyuk afsonaviy sportchi Maykl Felps butun umrini suzishga bag'ishlagan va 23 ta Olimpiya rekordini o'rnatgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sportda ongli da'vat yuqori motivatsiya va ruhiy barqarorlikka olib keladi [3; 88-b.].

Shuni ham ta'kidlash joizki, kundalik mashg'ulotlar va qat'iy tartib sportchilardan kuchli iroda va fidoyilikni talab qiladi. Bu nafaqat professional sportchilarga, balki sog'lig'i va jismoniy holatini saqlash uchun vaqt va kuch sarflaydigan havaskorlarga ham taalluqlidir. Har bir buyuk sportchi o'zini "qurbon qilish" zaruriyatiga duch keladi. Bu ko'p yillik mashg'ulotlarda, ko'ngilxushliklardan voz kechishda, qat'iy parhezda o'z aksini topadi. Qadimgi falsafa haqiqiy mahorat o'zidan voz kechishni talab qilishini ta'kidlagan: "Mashaqqatlar orqali - yuksak cho'qqilarga" (lot. Per aspera ad astra) [4; 45-b.].

Fidokorlik axloqning, insoniy "Men"ning oliy chegarasi, hayotning eng yuksak ma'nosidir. Aqlsiz fidokorlik emas, balki uning oqilona namoyon bo'lishi, ongli fidokorlik hayrat va zavq uyg'otadi hamda axloqiy ideal sifatida xizmat qiladi. Sportchilar o'z hayotini xavf ostiga qo'yib, taqdir va vazifasi ortidan boradigan buyuk qahramonlardir. Ularning xatti-harakatlari axloqiy qadriyatga aylanadi. O.I.Motkov shunday yozadi: "Hayotiy vazifa - bu insonning tug'ma yo'nalishlari, uning umumiy hayotiy yo'nalishi bo'lib, ma'lum bir faoliyat turiga, ish uslubiga,

o'ziga, odamlarga va umuman dunyoga bo'lgan munosabat turlariga moyillikni ifodalaydi [5; 61-b.]".

Hayotiy maqsadga ega bo'lgan, o'z vazifasini anglaydigan kishi unga dadil intiladi. "O'zining hayotiy vazifasini topgan inson eng kuchli ichki rag'bat, ichki motivatsiya va o'z-o'zini ruhlantirish omilini qo'lga kiritadi. Bunday odam atrofdagilarning munosabatidan qat'i nazar, o'zining munosib hayotiy maqsadi sari harakat qiladi. U ma'qullash, e'tirof yoki maqtov olish-olmasligiga qaramay, o'z maqsadiga intiladi. U qiyinchilik, mashaqqat va to'siqlarni vaqtinchalik muvaffaqiyatsizliklarga bahona qilmaydi, aksincha ishi uchun yangi imkoniyatlarni izlaydi. U hatto "vazifa bajarib bo'lmaydigan" bo'lsa-da va (bu hayotda) o'ziga belgilangan barcha narsaga erisha olmasa ham, bu baribir boshqa yo'ldan borganda yoki boshqa maqsadlarga intilgandagidan ko'ra ko'proq va yaxshiroq natija berishini tushunadi" [5; 80-b.].

2016-yili Rio-de-Janeyroda o'tkazilgan Olimpiya o'yinlarida bokschilarimiz Hasanboy Do'smatov, Fazliddin G'oyibnazarov, Shahobodin Zoirov hamda og'ir atletikachi Ruslan Nurudinov oltin medallarni munosib ravishda qo'lga kiritib, o'z yurtining qahramonlariga aylandilar. Ularning yutuqlari nafaqat O'zbekistonning sport shon-shuhratiga hissa qo'shdi, balki butun dunyo bo'ylab millionlab odamlarni ilhomlantirdi.

"Sport - qahramonlikning bir ko'rinishi, garchi men o'zimni siz qahramon tushunchasiga yuklagan yuksak ma'nodagi qahramon deb hisoblamasam-da", deydi Ruslan Nurudinov. Sportchi uchun qahramonlik yangi rekordlar o'rnatishdan iborat. Bu kundalik mashg'ulotlar, texnika va jismoniy tayyorgarlik ustida mashaqqatli mehnat qilish, mukammallikka intilishdir. "Har safar ilgari imkonsiz bo'lib tuyulgan shtangani ko'targanimda, buyuk jasoratni his qilaman. Bu shunchaki vazn ustidan g'alaba emas, balki o'z shubhalarim va cheklovlarim ustidan g'alabadir", deya ta'kidlaydi sportchi.

Ammo sportchini nima harakatga keltiradi? Ular o'zlarini yoki o'zlari uchun qadrli narsani qanday qurbon qiladilar? Ichki mexanizmlar ularning xatti-harakatlariga qanday ta'sir ko'rsatadi? Yangi rekordlarda sportchi ongining qanday ahamiyati bor? Ehtimol, bu taqdir bilan bog'liqdir? Bu ularning taqdiri ekanmi?

Taqdir falsafiy tushuncha bo'lib, u sportda muqarrarlik tusini oladi: g'alaba yoki mag'lubiyat ba'zan oldindan belgilangandek tuyuladi. Biroq, fatalizmdan farqli o'laroq, sport o'z taqdiri uchun kurashishni o'rgatadi. Lev Tolstoy aytganidek: "Insonning taqdiri o'z qo'lidadir" [5, 78-bet]. Ko'plab sportchilar o'z vazifalarini yangi cho'qqilarni zabt etish, o'z imkoniyatlarini yengib o'tish deb his qiladilar. Bu intilish ularning muvaffaqiyatini harakatga keltiruvchi kuchdir. Biroq, taqdir faqat imkoniyat beradi, yakuniy qaror va sa'y-harakatlar insonning o'ziga bog'liq.

Shu bilan birga, burch shaxsiy mas'uliyat bilan chambarchas bog'liq. Mas'uliyat yo'q joyda, ayniqsa hozirgi kunda, zamonaviy axloqiy tushunchada burch hissi ham yo'q. Bu tushuncha doirasida bir mexanizmni boshqasi bilan almashtirish emas, balki axloqiy majburiyat impulsini amalga oshirishni ta'minlaydigan shaxslararo axloqiy-imperativ mexanizmlarni to'ldirish, rivojlantirish va boyitish sodir bo'ladi. Umumiy gipoteza sifatida shunday taxminni ilgari surish mumkin: "Dastlab vijdon fenomeni paydo bo'ladi, keyinchalik u ong va burch hissi bilan to'ldiriladi, hozirgi bosqichda esa shaxsiy javobgarlik mexanizmining shakllanish jarayoni ketmoqda".

Shaxsiy javobgarlik burch tushunchasi bilan uzviy bog'liq. Sportchilar maydonda ham, undan tashqarida ham o'z harakatlari va qarorlari uchun javobgardirlar. Ular mashg'ulot tartibiga rioya qilishlari, parhezga amal qilishlari va o'z mahoratlarini oshirish ustida ishlashlari shart. Shaxsiy mas'uliyat, shuningdek, o'z sog'lig'iga g'amxo'rlik qilish, jarohatlarning oldini olish va jismoniy holatni saqlashni ham o'z ichiga oladi.

Sportchining burchi nafaqat yuqori natijalarga erishish, balki halol o'yin olib borish, raqiblarga hurmat ko'rsatish va axloq qoidalariga rioya etishdan iborat. Bu burch sport faoliyatining barcha jabhalarini, jumladan mashg'ulotlar, musobaqalar va kundalik hayotni qamrab oladi. Sportchilar ibrat bo'lishlari, sport madaniyatini qo'llab-quvvatlashlari va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishlari shart.

Axloqiy ong shaxsga uning burchi va ijtimoiy mas'uliyati sifatida muayyan xatti-harakatlarni belgilab beradi. Axloqiy ongning o'zi emas, balki aynan insoniy burch va ijtimoiy mas'uliyat shaxsning o'z hayoti ma'nosini qanday tushunishini, qanday ideallarni qo'llab-quvvatlashini, nima yoki kim uchun o'zini qurbon qilishga tayyorligini ko'rsatadi. Jismoniy madaniyat shaxsning nafaqat jismoniy, balki ma'naviy jihatdan ham rivojlanishiga ko'maklashadi. Masalan, sport yoki jismoniy mashqlar bilan shug'ullanib, inson intizomli bo'lishni, mas'uliyatni his qilishni va jamoada ishlashni o'rganadi. Bu fazilatlar uning axloqiy ongining ajralmas qismiga aylanadi.

Jismoniy tarbiya ijtimoiy mas'uliyatni mustahkamlashga yordam beradi. Sport tadbirlarida ishtirok etish odamlarga ularning harakatlari atrofda qilargalarga ta'sir ko'rsatishi mumkinligini anglab yetishga imkon beradi. Bu jamiyat oldidagi burch va mas'uliyat tuyg'usini rivojlantiradi. Axloqiy ong voqealar va inson xatti-harakatlarini ularning sababiy bog'liqligi nuqtai nazaridan emas, balki ularning qadr-qimmati, ahamiyati, odamlar va jamiyat uchun foydasi nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi [5; 314-b.].

Sportchi qiyinchiliklarni yengib o'tishga va o'z oldiga yuksak maqsadlar qo'yishga tayyor bo'lgan kuchli irodali shaxsdir. Sportchining hayot yo'li tirishqoqlik bilan mehnat qilish, o'zini

tarbiyalash va muntazam mashq qilishdan iborat. U nafaqat jismoniy mahoratini oshiradi, balki matonat, sabr-toqat, muvaffaqiyatsizliklarni yengish qobiliyati kabi ma'naviy fazilatlarni ham shakllantiradi. Sportchi mashg'ulotlar va musobaqalar davomida nafaqat g'alaba qozonishni, balki mag'lubiyatni ham munosib qabul qilishni o'rganadi. U har bir xato o'sish va rivojlanish uchun imkoniyat ekanligini tushunadi. Sportchi jamoaviy ish va hamkasblarining qo'llab-quvvatlashi muhimligini anglab yetadi, bu esa unga jamiyat oldidagi ijtimoiy mas'uliyati va burchini his qilishga yordam beradi.

Ijtimoiy zaruratni anglash uni o'z sog'lig'ini xavf ostiga qo'yib, boshqalarni yuksak maralarga erishishga va jamiyatga xizmat qilishga ruhlantirgan holda, Vatan uchun olg'a intilishga va g'alaba qozonishga undaydi. I.Kant ta'kidlaganidek, "Burch xayrixohlikdan emas, balki irodadan kelib chiqadi" [7; 305-b.]. "Burch esa majburiyatdir: yo men o'zimni majburlashim kerak, yoki meni boshqalar majburlaydi" [7; 305-b.]. Demak, burch shaxsning o'zini namoyon qilish omili sifatida namoyon bo'ladi.

Har qanday faoliyat irodaning muayyan shaklidir; irodasiz ijtimoiy faoliyat ham, anglangan harakat ham bo'lmaydi. Bu fikr jismoniy tarbiya bilan bevosita bog'liqdir. Masalan, sport bilan muntazam shug'ullanish kishidan katta iroda va o'zini tuta bilishni talab etadi. Sportchilar va jismoniy faol insonlar charchoq va qiyinchiliklarga qaramasdan, mashg'ulotlarni davom ettirish uchun qat'iyat va iroda namoyon qilishlari lozim. Shu bois iroda qahramonlikning ajralmas xususiyatidir.

Iroda - bu muayyan vazifalarni bajarish, maqsadga erishish uchun kuchni sarflash, fikrni jamlash, ma'naviy-axloqiy imkoniyatlarni to'plashdir. Iroda doimo shaxsan anglangan hodisa bo'lib, u insonni qat'iy, dadil qadam tashlashga, ichki to'siqlarni yengib o'tishga undaydi. Sportchi - mustahkam irodali, qat'iyatli shaxs bo'lib, uning harakatlari, jismoniy kuchi hamisha fidokorona xatti-harakat sifatida baholanadi. Qat'iylik, jasorat va fidoyilik faqat kuchli irodali sportchigagina xos xususiyatlardir.

Xulosa. Motivatsiya - bu insondagi jismoniy va ma'naviy jihatlarni bog'lovchi chuqur kuchdir. U harakat, ma'no va o'z-o'zini rivojlantirish manbai hisoblanadi. Motivatsiya tufayli sport jismoniy jarayondan hayot falsafasi shakliga aylanadi, bunda natija uchun kurash o'z-o'zini takomillashtirish yo'lidagi intilishga aylanadi.

Kasb-kor, fidoyilik, burch, iroda va shaxsiy mas'uliyat sportchi shaxsining ichki o'zagini, uning ma'naviy tayanch nuqtasini tashkil etadi. Sport nafaqat g'alaba qozonishni, balki munosib bo'lishni, nafaqat maqsadga erishishni, balki uning ma'nosini anglashni ham o'rgatadi.

Insonning haqiqiy ma'naviy va jismoniy kamoloti ana shundan iborat bo'lib, bunda motivatsiya ideal va harakat o'rtasida, orzu va voqelik o'rtasida, tana va ruh o'rtasida bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adbiyotlar ro'yhati:

1. Maslou A.G. Inson psixikasining uzoq chegaralari. - Sankt-Peterburg: "Yevraziya" nashriyot guruhi, 1997.
2. Kuberten P. Olimpiya ruhi. - Moskva: Sport, 1980.
3. Ivanov V. Sport psixologiyasi. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2015.
4. Seneka L. Lutsiliyga axloqiy maktublar. - Moskva: Eksmo, 2009.
5. Vishnevskiy Yu.R., Shapko V.T. Sotsiologiya. Texnik oliy o'quv yurtlari uchun ma'ruzalar kursi / Yu.R. Vishnevskiy, V.T. Shapko. - Yekaterinburg: UPI, 2007.
6. Tolstoy L. Hayot haqida. - Moskva: AST, 2013.
7. Ruja V.A. Vatanparvarlik va madaniyat. O'quv-uslubiy materiallar. Sankt-Peterburg, 2005.